

บันทึกการสัมมนาเพื่อเสนอผลการศึกษา

เรื่อง “การสูญเสียที่ดินของเกษตรกรจากปัญหาหนี้ในระบบ”

วันที่ 8 – 9 ธันวาคม 2558

ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ (พ่อสร้าง ลูกสาน) โพธาราม
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชีวิตไท (โลโคลแอค) กลุ่มกสิกรรมธรรมชาติโพธาราม จังหวัดราชบุรี
สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)
โครงการมุ่งสู่เกษตรอินทรีย์ (Towards Organic Asia -TOA)
ศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม กระทรวงยุติธรรม

บันทึกการสัมมนาเพื่อเสนอผลการศึกษา
เรื่อง “การสูญเสียที่ดินของเกษตรกรจากปัญหาหนี้ในระบบ”
วันที่ 8 – 9 ธันวาคม 2558
ณ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ (พ่อสร้าง ลูกสาน) โพนาราม
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

วัตถุประสงค์การสัมมนา

1. เพื่อนำเสนอผลการศึกษาและแลกเปลี่ยนข้อค้นพบสำคัญจากงานศึกษาเรื่อง “การสูญเสียที่ดินของเกษตรกรจากปัญหาหนี้ในระบบ”
2. เพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นและข้อเสนอแนะต่อ แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบเพื่อรักษาที่ดินทำกินของเกษตรกร

วันแรก 8 ธันวาคม 2558

กล่าวต้อนรับ

โดย คุณสำเนียง ฮวดลิ้ม ประธานกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติโพธาราม

ยินดีต้อนรับ และรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้ต้อนรับทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นโอกาสของเกษตรกรผู้ประสบปัญหาหนี้สินที่ยังหาทางออกไม่ได้ ยังวนเวียนอยู่กับปัญหานี้สิน ซึ่งจากแนวทางการใช้ชีวิต และบทเรียนที่ป่าได้ต่อสู้เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของตนเองที่ผ่านมา หวังว่าพอจะเป็นแนวทางในการแนะนำ

พูดคุยและแลกเปลี่ยนเพื่อเป็นหนทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้

ชี้แจงที่มาและเป้าหมายการสัมมนา

โดย คุณพงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ ผู้อำนวยการมูลนิธิชีวิตไท

มูลนิธิชีวิตไท หรือโลโคลแอด ทำงานในประเด็นที่ดินทำกินของเกษตรกร ภายหลังจากการทำวิจัยเรื่องการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรในเขตป่า เราพบว่าชาวบ้านในพื้นที่ภาคกลางสูญเสียที่ดินทำกินสูงกว่าชุมชนในพื้นที่ป่า จึงได้เริ่มต้นทำงานวิจัยการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรอันเนื่องมาจากปัญหาหนี้สินของชาวนาใน 4 จังหวัดภาคกลาง ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา เพชรบุรี ชัยนาท และอ่างทอง ทำให้ได้งานวิจัยในการผลักดันข้อเสนอของเครือข่ายชาวบ้าน และการแก้ไขปัญหา กับหน่วยงานรัฐและสถาบันการเงิน

ในปีนี้ทางโลโคลแอดได้ทำวิจัยเรื่องการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรจากปัญหาหนี้สินในระบบ และตอนนี้ผลงานวิจัยได้เสร็จสิ้นออกมาแล้ว จึงได้จัดเวทีเพื่อเผยแพร่และรับฟังความเห็นกับเกษตรกร นักวิชาการ และผู้รู้ เป้าหมายเพื่อเชื่อมข้อมูลเรื่องการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรกับเรื่องหนี้สินให้ชัดเจน

“ประเด็นปัญหา และทางออกการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรจากปัญหาหนี้ในระบบ”

ดำเนินรายการโดย คุณสมจิต คงทน ผู้ประสานงานฝ่ายรณรงค์มูลนิธิชีวิตไท

นำเสนอผลการศึกษา “การสูญเสียที่ดินของเกษตรกรจากปัญหาหนี้ในระบบ”

โดย คุณศิริรุ่ง ศรีสิทธิพิศาลภพ เจ้าหน้าที่วิจัย มูลนิธิชีวิตไท

เหตุผลของการศึกษาเรื่องนี้ เพื่อทำความเข้าใจว่าปัญหาหนี้ในระบบมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหนี้ในระบบอย่างไร ซึ่งจากการศึกษาเห็นว่ามี ความสัมพันธ์และความซับซ้อนของ ปัญหาระหว่างหนี้ในระบบและหนี้ นอก ระบบอย่างแยกกันไม่ขาด

ความหมายของหนี้ในระบบ หมายถึง การให้กู้ยืมเงินหรือสิ่งของ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยสูง มักจะเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด คือเกินร้อยละ 15 ต่อปี ทั้งนี้เงื่อนไขในการกู้ยืมและข้อตกลงต่างๆ ขึ้นอยู่กับความพอใจระหว่างผู้ให้กู้ยืมและผู้ขอกู้ยืม ซึ่งผู้ให้กู้ยืมไม่ใช่สถาบันทางการเงินที่อยู่ภายใต้กฎหมายและไม่มีการติดตามและควบคุมจากทางราชการ และมักจะใช้วิธีการทวงหนี้ที่ใช้การข่มขู่บังคับหรือใช้ความรุนแรง โดยผู้ให้กู้ยืมเงินนอกระบบเรียกว่า เจ้าหนี้ในระบบ

องค์ประกอบของหนี้ในระบบที่ไม่เป็นธรรม มีอยู่ด้วยกัน 3 องค์ประกอบได้แก่ ลูกหนี้ ผู้ให้กู้ยืม และกระบวนการยุติธรรม โดยพบสาระสำคัญคือมีการทำสัญญาที่ไม่ถูกต้อง ทำสัญญาลวง ไม่ตรงไปตรงมา ไม่ส่งรายได้เข้ารัฐ ไม่มีการติดตามและควบคุมจากภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการบังคับใช้กฎหมายมักเป็นฝ่ายลูกหนี้ที่เสียเปรียบ (คู่มือร่างประกอบ)

องค์ประกอบของหนี้นอกระบบที่ไม่เป็นธรรม

ลูกหนี้	ผู้ให้กู้ยืม	กระบวนการยุติธรรม
<ul style="list-style-type: none"> มีการไปกู้ยืมเงินหรือสิ่งของ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยสูง เกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด ร้อยละ 15 ต่อปี มีการทำสัญญาไม่ถูกต้อง สัญญาฉกฉวย หรือไม่ตรงไปตรงมา ใช้กลล่อหลอ 	<ul style="list-style-type: none"> ผู้ให้กู้ยืม เช่น เจ้าหนี้นอกระบบ นายทุนเงินกู้นอกระบบ แหกปล່อย กู้ หมวกกันน็อค ฯลฯ ไม่ใช่สถาบันการเงินที่อยู่ภายใต้กฎหมาย ไม่ส่งรายได้เพื่อคำนวณการเสียภาษีให้ภาครัฐ ใช้วิธีการทวงหนี้โดยการข่มขู่ คุกคาม ใช้ความรุนแรง 	<ul style="list-style-type: none"> ไม่มีกลไกการติดตามและควบคุม จากทางราชการ หรือมีแต่ไม่ครอบคลุมปัญหาหรือขาดประสิทธิภาพ กลไกภาครัฐไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะเข้าไปแทรกแซง เนื่องจากบางกรณีคู่สัญญาสมยอมหรือไม่ร้องขอ กระบวนการบังคับใช้กฎหมายของฝ่ายลูกหนี้ที่เสียเปรียบ ยังขาดประสิทธิภาพ ปัญหาการรวบรวมหลักฐาน การบังคับคดีความ

สถานการณ์หนี้สินเกษตรกร ข้อมูลซึ่งรวบรวมโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยล่าสุด ปี พ.ศ. 2558 พบว่าเกษตรกรมีหนี้สินจำนวน 1,637,562 ราย มูลหนี้ทั้งสิ้น ประมาณ 388,361 ล้านบาท เฉลี่ย 237,158 บาทต่อราย โดยในส่วนนี้มีเกษตรกรที่เป็นหนี้ในระบบ จำนวน 1,488,125 ราย มูลหนี้ประมาณ 366,771 ล้านบาท หนี้นอกระบบ จำนวน 149,437 ราย มูลหนี้ประมาณ 21,590 ล้านบาท ในส่วนของหนี้นอกระบบแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีความเดือดร้อนเร่งด่วน อยู่ในขั้นตอนการบังคับคดียึดที่ดิน จำนวน 92,945 ราย มูลหนี้ประมาณ 13,428 ล้านบาท และ กลุ่มหนี้ไม่เร่งด่วน จำนวน 56,492 ราย มูลหนี้ประมาณ 8,162 ล้านบาท

สาเหตุหนี้นอกระบบของเกษตรกร พบว่าสาเหตุหลักมาจากเมื่อมีปัญหาฉุกเฉินเกษตรกรไม่สามารถกู้เงินในระบบได้ ประกอบกับโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมของเกษตรกรไทย ถือเป็นต้นเหตุของปัญหา เพราะเกษตรกรยังถูกควบคุมจากระบบการผลิตและการค้าที่ไม่เป็นธรรม เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรอง ต้นทุนการผลิตการเกษตรสูง ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ผลกระทบจากนโยบายรัฐ และขาดสวัสดิการจากภาครัฐ

วงจรหนี้ในระบบของเกษตรกร เกษตรกรที่เป็นหนี้จะได้ใช้เฉพาะเงินก้อนแรก หลังจากนั้นก็หมุนหนี้ กู้หนี้ก้อนใหม่ไปใช้หนี้ก้อนเก่า **กู้หนี้ ลงทุนและใช้จ่าย ขาดทุน และไปกู้ใหม่** จึงไม่สามารถหลุดจากวงจรหนี้ได้

รูปแบบการกู้หนี้ในระบบที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรสูญเสียที่ดินได้เร็วกว่าหนี้ในระบบ คือ สัญญากู้เงินโดยการขายฝาก สัญญากู้เงินเซ็นสัญญาเปล่า และเงินกู้แบบดอกเบี้ยยรายวัน

การกู้หนี้ในระบบที่ไม่เป็นธรรมของเกษตรกร แม้ว่าจะมีกฎหมายการเรียกเก็บดอกเบี้ยเกินอัตราร้อยละ 15 ซึ่งถือว่ายังต่ำกว่าความเป็นจริง เนื่องจากกลุ่มเจ้าหนี้ในระบบที่เป็นหนี้คุณธรรม มีการคิดดอกเบี้ยที่ยอมรับกันได้ร้อยละ 3 ต่อเดือน (ร้อยละ 36 ต่อปี) ก็ยังผิดกฎหมาย ในขณะที่เจ้าหนี้ออกเบี้ยมหาโหดและวิธีการทวงหนี้ที่คุกคามยังดำรงอยู่และไม่ได้มีการจัดการ

ทางออกของปัญหาหนี้ในระบบของเกษตรกร จากผลการศึกษา คือ 1. เกษตรกรต้องยอมรับสภาพปัญหาตนเอง 2. เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการจัดการปัญหาร่วมกัน 3. เกษตรกรต้องปรับวิธีคิดหรือวิถีชีวิตแบบเก่าที่ส่งเสริมให้ก่อหนี้ 4. แก้ไขกฎหมายอัตราดอกเบี้ยหนี้ในระบบให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน และ 5. มีสถาบันการเงินเพื่อช่วยเหลือคนจน การมองแนวทางแก้ปัญหาแบบครบวงจร

ผลกระทบหนี้นอกระบบของเกษตรกร

กรณีศึกษาเกษตรกรกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

โดย คุณกรรณทิพย์ พารา เกษตรกร กลุ่มกิจกรรมธรรมชาติโพธาราม

เริ่มจากเป็นหนี้หมวกกันน็อก หนี้รายวัน วันละ 2,000 บาท ส่งมา 1 เดือน ในขณะที่อาชีพหลักคือ เย็บรองเท้า และซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ สองคนสามีภรรยา เริ่มจากกู้เพื่อนบ้านก่อน พอหนี้ที่บ้านเต็มกู้เพิ่มไม่ได้ จึงมีคนแนะนำให้กู้หมวกกันน็อก จากนั้นเป็นเช่าแชร์ แล้วลูกแชร์เบี้ยว ตัวเองต้องรับผิดชอบไปกู้หนี้หมวกกันน็อกเพื่อมาใช้หนี้ให้กับลูกแชร์

ผลกระทบจากการเป็นหนี้ ส่งผลต่อสภาพจิตใจ ถูกข่มขู่และคุกคามจากเจ้าหนี้อย่างหนัก และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของครอบครัว เพราะแม้แต่เงินซื้อข้าวสาร ไข่ มาให้ครอบครัวก็ไม่เพียงพอ ในที่สุดเมื่อได้มาเจอกับป่าสำเนียง เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติได้รับแนวทางช่วยเหลือรวมทั้งช่วยในการเจรจาต่อรองกับเจ้าหนี้ จนสามารถบรรเทาปัญหาและได้รับการโอนหนี้นอกระบบที่มีดอกเบี้ยสูงและมีความรุนแรงมาเป็นหนี้ในระบบ รวมทั้งได้รับคำแนะนำจากกลุ่มในการพัฒนาด้านอาชีพและการทำเกษตรอินทรีย์ จนสามารถมีรายได้เพื่อผ่อนชำระหนี้ได้อย่างต่อเนื่อง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้นอกระบบ

โดย คุณอนุสราวดี มฤคศิริมาส ทนายความ สำนักงานกฎหมายเอสอาร์

เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสัญญาจำนองกับสัญญาขายฝาก สัญญาจำนอง เมื่อลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด เจ้าหนี้ก็จะบังคับเอาทรัพย์สินจำนองเพื่อไปขายชำระหนี้ ในขณะที่สัญญาขายฝาก มีกำหนดระยะเวลาไถ่ถอน สักริมทรัพย์ ไม่เกิน 5 ปี อสังหาริมทรัพย์ ไม่เกิน 10 ปี ในส่วนของสัญญาขายฝากตามกฎหมายจะต้องไปดำเนินการทำสัญญาที่สำนักงานที่ดิน

หากเกิดกรณีสัญญาขายฝากที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่เจ้าหนี้เบี่ยงบ่ายไม่ยอมรับชำระหนี้ ลูกหนี้ต้องไปติดต่อที่สำนักงานวางทรัพย์ สำนักงานบังคับคดีของแต่ละจังหวัดเพื่อเป็นหลักฐานไว้

สัญญาจำนอง หนี้ในระบบ กับหนี้นอกระบบ จะไม่ต่างกัน แต่หนี้นอกระบบจะข่มขู่และ

โหดร้ายในวิธีการทวง แต่หนี้ในระบบ ร้อยละ 15 ต่อปี เป็นหนี้ทั่วไป แต่หนี้ธนาคารก็จะมีกฎหมายกำหนดตามสถานการณ์ ดอกเบี้ยร้อยละ 6 หรือ 12 ต่อปี แต่ถ้าผิดนัดอาจจะสูงไปถึงร้อยละ 31 ต่อปี ในกรณีที่เบี้ยปรับสูงกว่ากฎหมาย ศาลสามารถสั่งให้ลดเบี้ยปรับลงมาได้

พระราชบัญญัติการทวงหนี้ ฉบับล่าสุดที่มีการประกาศบังคับใช้ไปแล้ว ครอบคลุมทั้งเจ้าหนี้ในระบบ และเจ้าหนี้นอกระบบ ทั้งจดทะเบียนและไม่จดทะเบียน สามารถทวงถามหนี้ได้ตามที่อยู่ที่ถูกหนี้ให้ไว้เท่านั้น ทวงในเวลาที่กำหนดเท่านั้น มีคณะกรรมการประกาศดูแลเงื่อนไขเพิ่มเติม จำนวนครั้งในการทวงหนี้ 1-2 รอบต้องเหมาะสม ไม่ควรถี่เกินไป หากเป็นหนี้หมวกกันน็อก การทวงหนี้ต้องมีหลักฐานการมอบอำนาจ การทวงหนี้ต้องไม่กระทบต่อชื่อเสียงและทำร้ายร่างกาย การใช้วาจาภาษาดูหมิ่น ทำให้เกรงกลัว แอบอ้างคนที่มีอำนาจไม่ได้ หากฝ่าฝืนจะมีโทษทั้งจำคุกและโทษปรับด้วย โดยลูกหนี้สามารถไปแจ้งความที่สถานีตำรวจได้เลย

ในส่วนของคดีเงินกู้สามารถมีช่องทางต่อสู้ได้หลายทาง เช่น ลูกหนี้ฟ้องสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ศาลสามารถปรับลดลงมาให้เป็นธรรมได้

กลไกภาครัฐกับการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบ

โดย พ.ต.ท. วิชัย สุวรรณประเสริฐ

เลขาธิการศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม กระทรวงยุติธรรม

ศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้ฯ ตั้งขึ้นในปี 2553 ในสมัยรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ในช่วงเดียวกับที่มีการลงทะเบียนคนจน หน้าที่และภารกิจในช่วงนั้นคือรับเรื่องร้องเรียนและประสานงาน ผลที่พบเจอมากที่สุดคือหนี้หมวกกันน็อก การเอารัดเอาเปรียบจากการทำสัญญา เห็นว่าปัญหานี้ไม่สามารถช่วยได้ทั้ง

ประเทศ จึงเน้นเรื่องการให้ความรู้ การป้องกันไม่ให้ถูกเอาเปรียบ การประสานส่งต่อให้กับหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ รวมถึงการทำวิจัยเนื่องจากปัญหานั้นระบบไม่มีแนวโน้มลดลง แต่กลับเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

ภารกิจหลักในปัจจุบัน คือ การช่วยเหลือด้านกฎหมายและผลของความยุติธรรม จุดเน้นคือการป้องกัน เพราะหากปัญหารุนแรงจนไม่สามารถช่วยเหลือเยียวยาได้แล้ว จะแก้ไขได้ยาก หากไปถึงขั้นการบังคับคดี

กรณีแรกที่ทำ คือ ปัญหาหนี้ของเกษตรกร เรื่องข้อโกงชาวนาจังหวัด

ชัยนาท ที่อำเภอสรรพยา อำเภอมนิรมณ์ และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2553 หน่วยงานในพื้นที่เห็นว่าเป็นคดีแพ่ง เราลงไปตรวจสอบตั้งแต่เส้นทางเงิน ชาวบ้านเอาข้าวไปขายให้โรงสี แต่โรงสีไม่โอนเงินให้ชาวบ้าน คดีแพ่งเราเอาทนายไปฟ้องนายทุน จนในที่สุดศาลตัดสินให้นายทุนจ่าย ปัจจุบันอยู่ในชั้นการบังคับคดี

การช่วยเหลือเยียวยาชาวนา ที่ถูกข้อโกงอย่างนี้ รัฐเข้าไปดูแล โดยการจ่ายเงินค่าข้าวให้ชาวนาที่ถูกข้อโกงเต็มมูลค่าไปก่อน หลังจากนั้นรัฐก็ไปไล่เบี้ยเอาคืนกับนายทุนที่หลัง

นับตั้งแต่ปี 2554-2556 ปัญหาหนี้สินเกษตรกรมีมาตลอด ไม่สิ้นสุด ที่ดีที่สุดคือ เราต้องป้องกันไม่เช่นนั้นปัญหาจะไม่จบสิ้น ปัญหาหนี้สินเกษตรกร ถ้าจะแก้กันอย่างยั่งยืนต้องแก้ทั้งในและนอกระบบไปด้วย

กรณีนี้หมวกกันน็อก มีทั้งการข่มขู่คุกคาม และการเอาเปรียบจากการทำสัญญา ยกตัวอย่างที่จังหวัดชัยภูมิ ทำสัญญากู้ยืมเงินเซ็นสัญญาเปล่า เอาที่ดินไปค้ำประกันไว้ และเปิดบัตรเอทีเอ็มโอนเงินชำระหนี้ให้นายทุน 3 ปีผ่านไป ส่งหนี้ให้นายทุนตลอดหนี้ก็ยังไม่หมด ศาลตัดสินจะยึดที่ดินทำกินชาวบ้าน 500 กว่ารายที่ไปทำงานต่างประเทศ จากนายทุนรายเดียว

แนวทางการแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม 1. การลดอิทธิพลของกลุ่มนายทุน โดยมาตรการทางภาษี เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ เพราะนายทุนมีอำนาจ มีทุนในการเข้าถึงหน่วยงานรัฐ การใช้กฎหมายทวงถาม

หนึ่งที่ไม่เป็นธรรม ควรนำมาบังคับใช้กับเจ้าหน้าที่ทั้งในและนอกระบบ รวมถึงการใช้อิทธิพลข่มขู่ อย่างไรก็ตามกฎหมายออกมาได้อย่างไร การบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพก็ไม่สามารถคุ้มครองประชาชนได้ จึงเป็นหน้าที่ของตำรวจในการเข้าไปดูแล

2. กฎหมายการติดดอกเบียเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด ควรมีการแก้ไขให้ทันกับสถานการณ์ และรวมถึงนอกระบบ เพื่อไม่ให้เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบที่ไม่เป็นธรรม ต้องมีกฎหมายให้ความเป็นธรรมจากการขู่ขโมย จากสัญญาที่ไม่เป็นธรรม และชาวบ้านถูกสัญญาเอารัดเอาเปรียบขั้นตอนที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ดีที่สุด คือ ชั้นก่อนฟ้อง และชั้นพิจารณาคดี สามารถเตรียมหลักฐานช่วยเหลือได้ทัน แต่ในชั้นบังคับคดี สามารถช่วยเหลือได้ค่อนข้างยาก ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ว่าจะสามารถเจรจาได้มากน้อยแค่ไหน รวมไปถึงตัวเร่งให้เกิดปัญหานี้สิน เช่น การพนัน หวยรายวัน ไก่ชนหนีบัตรเครดิต

3. ในส่วนของแนวทางการทำงานของภาครัฐ ควรลงให้ติดชุมชน การร่วมมือกับภาคประชาสังคม ร่วมไปกับการกำหนดมาตรการทางภาษีในการจัดการกับเจ้าหน้าที่นอกระบบซึ่งเป็นการลดทอนปัญหาในระดับโครงสร้างไปด้วย

นอกระบบของเกษตรกรต้องแก้ไขปัญหาเชิงระบบ ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับโครงสร้าง

โดย...ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยบูรพา

กระบวนการในการเข้าสู่หนี้ จากงานศึกษาพบว่า เป็นพฤติกรรมของบุคคลก่อน ลงทุนใหญ่โต แต่ความพยายามในการแก้ปัญหาของป่าสำเนียง ฮวดลิ้ม ใช้สติปัญญาแก้ปัญหา และระดมทรัพยากรจากที่ต่าง ๆ ในส่วนของชีวิต คือ ทำแต่พอดี ค่อย ๆ สะสมกำลังใจปลดหนี้ไปที่ละขั้น

กรณีพื้นที่ที่มีกลุ่มผู้มีอิทธิพลกับเรื่องนอกระบบ ให้ใช้กฎหมายจัดการ ตอนนี้มีกฎหมายการทวงหนี้ซึ่งห้ามทวงหนี้โดยใช้ความรุนแรง ก็มีความหวังว่าจะช่วยเหลือลูกหนี้ให้ได้รับการปฏิบัติที่ดี แต่ภาคปฏิบัติตามกฎหมายเป็นเรื่องใหญ่ อาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้ทั่วถึง

ทางออกระดับกลุ่ม คือ การสร้างกลุ่ม ให้กำลังใจ และใช้กลุ่มไปติดต่อหาข้อมูล สื่อสารเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงาน การติดต่อกลุ่มที่ใหญ่กว่า เพื่อสามารถให้ความช่วยเหลือและร่วมมือกัน

กระบวนการฝ่าฟันปัญหาที่นั้นกระบวนกว่าจะสำเร็จได้ ต้องผ่านช่วงเวลาเจ็บปวด และต้องอดทน ผลักดันจนการแก้ไขปัญหาไปสู่ปลายทาง

ทางออกในเรื่องโครงสร้างการผลิตทางเศรษฐกิจ ในอาชีพของเกษตรกร ปัญหาน้ำแล้ง น้ำท่วม ภัยธรรมชาติ ราคาตลาดผลผลิตตกต่ำ ถูกกดราคาจากการค้าระดับโลกและท้องถิ่น ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาขาดทุน

ในขณะที่**โครงสร้างกฎหมายขายฝาก** ที่เป็นต้นเหตุของการสูญเสียที่ดินได้อย่างมหาศาล และรวดเร็ว กฎหมายขายฝาก เหมือนให้อำนาจเผด็จการให้กับเจ้าหนี้ เจ้าหนี้ได้เปรียบมากเกินไป นอกนั้นคือสัญญาที่ไม่เป็นธรรม รวมไปถึงอำนาจมืด อิทธิพลท้องถิ่น ซึ่งผิดกฎหมาย แต่เป็นภาคปฏิบัติทางกฎหมายที่เข้าไม่ถึง แนวทางการเจรจาประนีประนอมเพื่อแก้ไขปัญหาก็มี กรณีนี้นั้นกระบวนได้ อาจใช้หลักรัฐศาสตร์ ในช่องทางเพิ่มอำนาจเจ้าหน้าที่สามารถดำเนินการเจรจาได้

อย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ใช้เงินตราเยอะ จะมีโอกาสเป็นหนี้ได้ง่าย อาจจะต้องถอยกลับไปอยู่ในระบบดั้งเดิมของชาวนา อาจส่งเสริมแนวทางการแลกเปลี่ยนผลผลิตในกลุ่มชาวนา เพื่อลดการซื้อขายด้วยเงินตรา ด้วยการแลกเปลี่ยนซื้อขายโดยตรง โดยกลุ่มเกษตรกร เพื่อหลุดจากวงจรการเงิน โดยการหาทางลดการใช้เงินในวิถีชีวิต จะสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

นอกจากนี้หลังจากฟังข้อมูลในกระบวนการวิจัยเห็นว่าทำได้ดีแล้ว ส่วนแรก แต่อยากให้เพิ่มเติมโดยยกกรณีเพื่อชี้ให้เห็นว่าอัตราการสูญเสียที่ดินเกษตรกรเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่อัตราการได้ที่ดินคืนมาเป็นไปอย่างล่าช้า และเสนอว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเร่งด่วน ส่วนต่อไป มองภาพรวมปัญหาการสูญเสียที่ดินระดับประเทศ 1.ภาคเกษตรกรสูญเสียที่ดินไปอย่างรวดเร็ว ทั้งจากปัญหาหนี้และนอกระบบ บวกอิทธิพลและอำนาจมืด 2.ที่ดินผลิตอาหารหายไปจากพืชพลังงาน 3. ที่ดินเกษตรกรรมและที่ดินผลิตอาหารหายไปจากบ้านจัดสรรและอุตสาหกรรม 4. การสูญเสียที่ดินให้กับกลุ่มทุนที่มากกว่านซื้อที่ดินโดยรวมทั้งหมดแล้วที่ดินด้านเกษตรกรรมและพื้นที่ผลิตอาหารหายไปสัดส่วนจำนวนเท่าไร

ที่ผ่านมาประเทศไทยชอบอ้างว่าเราเป็นครัวของโลก เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ ในขณะที่จำนวนเกษตรกรลดลง เรื่องนี้ควรทำเป็นวาระแห่งชาติ เมื่ออาหารไม่มั่นคง ความมั่นคงในชีวิตความมั่นคงแห่งชาติโดยรวมก็จะเสียหาย ไม่ใช่เรื่องภาคเกษตรอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องใหญ่ระดับประเทศ

ช่วงซักถามและแลกเปลี่ยน

สุรพงษ์ ชูแก้ว เกษตรกร อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา

ถาม : มีทางออกอย่างไรกับปัญหา กรณีลูกหนี้มีหนี้มูลค่าสูงกว่าราคาที่ดินค้ำประกัน และธนาคารจะยึดสินทรัพย์ของคนค้ำประกันเพิ่มเพื่อชำระหนี้ ในที่ดินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม อีกกรณีลูกบ้าน เป็นหลานที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านเดียวกันแล้วถูกทวงถามหนี้

พ.ต.ท.วิชัย สุวรรณประเสริฐ ศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

ตอบ : ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม อีกคนเป็นผู้เซ็นค้ำประกันร่วม ในกรณีที่ธนาคารมีการฟ้องร้อง ต้องดูรายละเอียดตัวสัญญาจึงจะสามารถวินิจฉัยได้ ในส่วนคำถามที่สอง ลูกหนี้ที่มีชื่อเป็นลูกบ้านจะไม่มีผลต่อเจ้าบ้าน

จันทร์จิรา เฉลิมวุฒิสักดิ์ ศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

ตอบ : เจ้าบ้านอาจกังวลใจว่าเขาจะมายึดทรัพย์ในบ้าน หากเจ้าหนี้จะไปยึด จำเลยในคดีเป็นหลานซึ่งไม่ใช่เจ้าบ้าน เจ้าหนี้ต้องถามเจ้าบ้านขอให้เข้าไปก่อน หากไม่ให้ เขาไม่มีสิทธิ์เข้าไป และเจ้าบ้านต้องพิสูจน์ว่าทรัพย์ในบ้านไม่ใช่ของลูกหนี้

อนุสราวดี มฤคศิริมาส สำนักงานกฎหมายเอสอาร์

ตอบ : ขั้นตอนการบังคับคดี กรณีกรรมสิทธิ์ร่วม ถ้าเจ้าของเดิม คนอื่นไม่ยินยอม สามารถไปคัดค้านขอ
กันส่วนที่ดินได้ ในชั้นศาล แต่ถ้าขายทอดตลาดไปแล้ว สามารถกันส่วนเงินได้ ในกรณีที่เจ้าบ้านขอยื่น
คำร้องขอชดเชยทรัพย์ได้ ถ้าลูกหนี้ที่ถูกบังคับคดีเป็นลูกบ้านไม่มีส่วนในทรัพย์สินในบ้าน

โชคดี ตั้งจิต สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี

แนวทางแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรอย่างยั่งยืน ควรต้องเริ่มต้นจากการรวมกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง
ด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด แต่ยังมีปัญหาเยอะในเรื่องสหกรณ์ มีการทุจริตในองค์กร แต่มี
ตัวอย่างสหกรณ์ที่เข้มแข็ง เช่น สหกรณ์การเกษตรบ้านไร่ จ.เพชรบุรี ที่เข้มแข็ง ช่วยเหลือเกษตรกรได้จริง
สร้างงานสร้างรายได้ให้เกษตรกร สร้างความมั่นคงด้านการผลิตด้วยหอมทองปลอดสาร ส่งญี่ปุ่น
แต่มีตัวอย่างสหกรณ์อีกแบบ มีการทำธุรกิจ มีที่ดินติดถนน แต่ให้นายทุนเช่า ขายปุ๋ย ขายยาหวังแต่ผล
กำไร แต่ไม่ได้มองผลประโยชน์ของสมาชิกอย่างยั่งยืน

กิมอัง พงษ์นารายณ์ สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย

เกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่งที่ประสบปัญหาหนี้สิน แต่มีส่วนน้อยที่ช่วยเหลือตนเองได้ ส่วนใหญ่จะติดอยู่ใน
วงจรหนี้สิน สูญเสียที่ดิน ทั้งจากหนี้ค.ก.ส. หนี้สหกรณ์ และหนี้ชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่สูญเสียที่ดินเยอะ
จากเจ้าหนี้นอกระบบ ไปยึดที่ดินเสียก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการแก้ไขปัญหามาจากกองทุนฟื้นฟูและพัฒนา
เกษตรกร(กฟท.)

กฎหมายสืบทรัพย์ ถือเป็นอีกตัวที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกร ธนาคารส่วนใหญ่จะให้เกษตรกรไปปรับปรุง
โครงสร้างหนี้ ทำให้วงเงินเกษตรกรเกินกว่าที่ดินค้ำประกันไว้ ทั้งดอกเบี้ยและเงินก้อนใหม่ที่กู้เพิ่ม การ
เปิดบัญชีวงเงินกู้ใหม่ ทำให้มูลหนี้กับดอกเบี้ยรวมกันในบัญชีใหม่ ในขณะที่ราคาประเมินที่ดินขาย
ทอดตลาด ไม่เกินร้อยละ 70 โดยส่วนใหญ่ เจ้าหนี้จะรู้กันกับนายทุนที่มาซื้อที่ดินของเกษตรกรที่ถูก
ขายทอดตลาด เมื่อวงเงินที่ขายไปแล้วไม่เพียงพอชำระหนี้ ก็จะไปสืบหาทรัพย์สินอื่นของเกษตรกร เพื่อ
มาชดเชยหนี้ส่วนที่เหลือ ทั้งที่ความจริงที่ดินแปลงนั้นเกษตรกรไม่ยอมขาย เกษตรกรเป็นหนี้ 5 ไร่ แต่
ต้องถูกบังคับสืบทรัพย์ขายที่ดินทั้งหมด 10 ไร่

นอกจากนี้คือสัญญาขายฝากที่มีความไม่เป็นธรรมอย่างยิ่งกับเกษตรกร เกษตรกรไปขายฝากที่ดิน 5
แสน ในที่ดินมูลค่า 8 แสน แต่จะสูญเสียที่ดินไปโดยง่าย และเอื้ออำนวยต่อการสูญเสียที่ดินของ
เกษตรกร

ดวงสุดา สามคำไพ เกษตรกร จ.ขอนแก่น

กู้หนี้นอกระบบ ทำสัญญาขายฝาก 3 ปี เอาเงินมา 1 แสน แต่เซ็นสัญญาไปล้านกว่าบาท เจ้าหนี้เป็นเพื่อนบ้านติดกัน สุดท้ายก็ถูกฟ้องยึดที่ดิน

พ.ต.ท.วิชัย สุวรรณประเสริฐ ศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

เจ้าหนี้ที่มีอิทธิพล ทำเป็นขบวนการ ทั้งหมดเป็นเครือข่ายของเขาหมดเลย ในทางปฏิบัติทำได้ยากเรื่องการแทรกแซง ในระดับพื้นที่ ต้องทำจากส่วนกลาง ในขณะที่การยกเลิกการขายฝาก เจ้าหนี้ก็ยึดม้อย่างเดียวอาจเสียเปรียบ ตอนนี้มีการพิจารณาทั้งข้อดีข้อเสียอีกครั้งหนึ่ง เพื่อศึกษาหาแนวทางแก้ไข เช่น ขั้นตอนการยึดที่ดิน ควรมีระยะเวลาการบังคับชำระหนี้ ไม่ใช่ยึดโดยอัตโนมัติ

กลไกขับเคลื่อนให้สำเร็จเป็นรูปธรรม เกี่ยวข้องกับทุกหน่วยงาน ยุติธรรม เกษตร คลัง มหาตไทย แต่ใครจะรับผิดชอบในการขับเคลื่อนต่อเนื่อง ภาครัฐทำงานเป็นช่วงๆ เป็นข้อเสนอว่าควรมีหน่วยกลไกกลางที่ทำงานต่อเนื่อง

สมจิต คงทน

มองเห็นปัญหาในเชิงภาพรวม รูปธรรมปัญหา และแนวทางออกที่มาจากภาคประชาชน การมองนอกกรอบกฎหมายใช้แนวทางรัฐศาสตร์ร่วมด้วย โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาคประชาชนและภาครัฐ

กิจกรรมกลุ่ม ความรู้และกฎหมายเกี่ยวกับหนี้ในระบบ

โดย คุณจันทร์จิรา เฉลิมวุฒิสักดิ์ ศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

The Choice เกมทางเลือก-ทางรอด ทุกชีวิตมีทางเลือก ทุกสถานการณ์มีทางออก เรียนรู้กฎหมายการเงิน การวางแผนชีวิตบนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านเรื่องราวของตัวละคร โดยมีคำถามเพื่อจำลองสถานการณ์สมมุติว่าถ้าตัวคุณคือเกษตรกรรายหนึ่ง ชื่อ ชจิต อาชีพทำนา วันหนึ่งประสบปัญหาหนี้สิน และกู้เงินยืมโดยทำสัญญาจำนอง มีที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน โดยผู้เล่นจะได้รับแจกบอร์ดการบริหารการเงิน ลงทุน ออมทรัพย์ ฝากประจำ เล่นพนัน

ถาม 1 คุณรู้ใหม่ว่า สัญญาจำนองและสัญญาขายฝาก แตกต่างกันอย่างไรร

ตอบ การจำนองจะทำได้สังหาริมทรัพย์ เช่น ที่ดิน บ้าน และสังหาริมทรัพย์บางประเภท เช่น เรือ แพ สัตว์พาหนะ เครื่องจักรที่อยู่ติดกับโรงงาน ในขณะที่การขายฝากสามารถทำได้กับทรัพย์สินทุกประเภท การขายฝากสิทธิในที่ดินและดอกผลที่เกิดจากที่ดินจะต้องเป็นของผู้ซื้อฝากทันที และถ้าลูกหนี้ไม่ไถ่ถอนในเวลาที่กำหนด ลูกหนี้จะหมดสิทธิไถ่ทันที แต่การจำนองผู้จำนองยังมีสิทธิในที่ดินนั้น และถ้านำเงินมาไถ่ถอนไม่ทัน เจ้าหนี้ต้องฟ้องศาล ทำให้เรามีเวลาหาเงินมาใช้หนี้ได้

การจำนองและการขายฝากอสังหาริมทรัพย์ ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ที่สำนักงานที่ดิน

ถาม 2 ขจิต จะไปจำนองที่ดิน ซึ่งเป็นที่ดินของนางขิม ที่เป็นภรรยาถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่นางขิมได้มาก่อนแต่งงาน คุณคิดว่าขจิต สามารถจำนองที่ดินนั้นได้หรือไม่

ตอบ ไม่ได้ เจ้าของทรัพย์สินที่จำนองได้ ทรัพย์สินที่ได้มาก่อนแต่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนตัว หากขจิต จะใช้ที่ดินจำนอง ต้องให้นางขิมเซ็นสัญญายินยอมและมอบอำนาจในการทำสัญญาจำนองนั้นแทนต่อหน้าเจ้าหน้าที่พนักงานกรมที่ดิน และต้องมีพยานอย่างน้อย 2 คนเซ็นชื่อในเอกสารด้วย

ถาม 3 ขจิตทำสัญญากู้ยืมเงินไว้จำนวน 1 แสนบาท โดยเอาที่ดินไปจำนองกับนางอ้วน เมื่อขจิตจำนองที่ดินแล้ว จะยังทำนาบนที่ดินนั้นได้ไหม

ตอบ ทำได้ การจำนองกรรมสิทธิ์ในที่ดินยังเป็นของผู้จำนอง ซึ่งต่างจากการขายฝากที่กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะตกเป็นของผู้ซื้อฝากทันที นายขจิตสามารถทำนาบนที่ดินนั้นได้จนกว่าจะผิคนัดชำระหนี้ และมีการบอกกล่าวบังคับจำนองเพื่อฟ้องร้องบังคับขายที่ดินนำเงินมาชำระหนี้

สถานการณ์จำลอง : เชิญชวนให้แต่ละทีมเล่นการพนัน โดยการวางเงินเดิมพัน เช่น ทิมละ 100 แต้ม แล้วทายลูกเต๋า ถ้าใครทายถูกจะได้เงินทั้งหมดไป แต่ถ้าไม่มีใครทายถูก เงินทั้งหมดจะเป็นของธนาคาร

ถาม 4 ขจิตขาดทุนจากการทำนา และมีค่าใช้จ่ายส่งลูกเรียนที่กรุงเทพฯ แถมลูกขจิตขอให้ให้นำทองคำที่เก็บไว้ไปจำนอง เพื่อนำเงินไปซื้อโทรศัพท์มือถือเครื่องใหม่ ขจิตจะตัดสินใจอย่างไรดี

ตอบ ทองคำเป็นทรัพย์สินที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้ง่าย ควรเก็บไว้ใช้ยามจำเป็นจริง ๆ การรู้จักสอนลูกให้รู้จักทำงานเก็บเงินเองเป็นเรื่องที่ดี แต่ควรบอกกับครอบครัวถึงปัญหาที่เผชิญอยู่ เพื่อให้ช่วยกันแก้ไขปัญหา และให้ความเข้าใจถึงสถานะที่เผชิญอยู่ด้วย จะได้ไม่ใช้เงินเกินตัว ยามมีปัญหาครอบครัวมีส่วนสำคัญ ครอบครัวควรมีส่วนในการแก้ปัญหา แรก ๆ อาจจะเครียดมากแต่จะทำให้เข้าใจกันมากขึ้น และเป็นกำลังใจให้กันร่วมฝ่าฟันอุปสรรคปัญหาไปได้

สถานการณ์จำลอง : เศรษฐกิจดี หุ่นขึ้น ได้กำไรกันถ้วนหน้า ธนาคารแจกเงิน และได้หัวใจเพิ่มขึ้น

ถาม 5 ขจิตตัดสินใจเล่าถึงสถานการณ์การเงินที่เผชิญอยู่ให้ลูกสาวฟัง กอหนู่ช่วยเหลือโดยนำความรู้ทางบัญชีที่มีอยู่ช่วยพ่อ คุณคิดว่าขจิตและกอหนู่จะแก้ไขปัญหาอย่างไร

ตอบ การใช้ความรู้เพื่อเพิ่มผลประโยชน์จากทรัพย์สินและทรัพยากรที่มีอยู่ เป็นการหารายได้ที่ต้นทุนน้อยที่สุด การลดต้นทุนจากสิ่งที่มีอยู่ จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด

สถานการณ์จำลอง : อากาศเปลี่ยนแปลงทำให้ไข้หวัดระบาด ถ้าไม่มีบัตรประกันสุขภาพ จะเสียเงิน 200 บาท

ถาม 6 ทั้งคู่เลือกที่จะเอาข้าวเหนียวที่มีอยู่แล้ว เพื่อเอามาทำข้าวเหนียวหมูบึ่งขาย กอหน้้าตัดสินใจพักการเรียน ขจิตไม่มีเงินไปชำระหนี้ นางอ้วนจึงคิดจะบังคับจำนองที่นาขจิต คุณคิดว่านางอ้วนจะทำอย่างไรได้บ้าง

ตอบ หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้ไม่สามารถยึดทรัพย์สินเองได้ เจ้าหนี้ต้องทวงถามก่อน และต้องบอกกล่าวบังคับจำนอง การที่เจ้าหนี้จะขอให้ศาลพิพากษาให้เอาทรัพย์สินจำนองหลุดเป็นของเจ้าหนี้ได้ก็ต่อเมื่อ... ลูกหนี้ไม่จ่ายหนี้ติดต่อกันเกิน 5 ปี ราคาของทรัพย์สินที่จำนองน้อยกว่าหนี้ ลูกหนี้ไม่ได้เอาทรัพย์สินนั้นไปจำนองไว้กับคนอื่น ไม่เช่นนั้นศาลขายทอดตลาดเพื่อนำเงินมาชำระหนี้แก่เจ้าหนี้

สถานการณ์จำลอง : ร่วมกันทำของขายให้ได้กำไร 500 บาท ตกลงกันเองว่าจะแบ่งกันอย่างไร

ถาม 7 ขจิตได้รับจดหมายจากนางอ้วนให้มาชำระหนี้ที่ค้างอยู่ 2 หมื่นบาท ภายใน 3 เดือน ทั้งขจิตและกอหน้้าคิดว่าอย่างไรก็ต้องเก็บที่ดินทำกินเอาไว้ กอหน้้าจึงทำงานเพิ่ม ด้วยการสอนพิเศษเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน เพราะเธอเป็นคนเดียวที่ได้ไปเรียนในกรุงเทพฯ ชาวบ้านจึงให้ความเชื่อถือและส่งลูกๆ มาเรียนกับเธอ และแล้วก็หาเงินมาจ่ายนางอ้วนได้ คุณคิดว่าเมื่อขจิตชำระเงินครบถ้วนแล้ว จะทำอย่างไรจึงจะปลอดภัย

ตอบ เมื่อชำระหนี้ครบแล้ว ต้องให้นางอ้วนเซ็นเอกสารว่าได้รับเงินครบแล้ว ต่อหน้าพยานที่เชื่อถือได้ และควรขีดฆ่าเพิกถอนสัญญา และไปสำนักงานที่ดินเพื่อยกเลิกสัญญาจำนอง และให้ไปถอนสัญญาจำนองต่อหน้าเจ้าหน้าที่พนักงานที่ดิน พร้อมนำสัญญาเงินกู้ไปด้วย เพื่อมีเจ้าหน้าที่เป็นพยานเพื่อความรอบคอบ และรับโฉนดที่ดินคืน

สถานการณ์จำลอง : ข้าวของวางรอก กระจัดกระจายเต็มบ้าน ถ้าไม่มีหัวใจจะต้องเสียหัวใจ 2 ดวง

ถึงวันตรุษจีน หลานๆ มาเยี่ยมมาอากงอาม่า ผู้เล่นที่อายุมากที่สุดได้เงินจากทุกคน คนละ 100 บาท

บทเรียนการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบเกษตรกร

โดย คุณกฤษณะ ฮวดลิม รองประธานกลุ่มเกษตรกรธรรมชาติโพธาราม จังหวัดราชบุรี

บทเรียนจากการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหา ทำให้พบจุดแข็ง จุดอ่อนของแต่ละขบวนการ บทเรียนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิของเกษตรกร ร่วมกับแนวทางการฟื้นฟูชีวิตเกษตรกรอย่างถูกวิธี โดยเกษตรกรจำเป็นต้องมีบทเรียน บทเรียนทำให้เราหลาบจำ ไม่ให้เดินย่ำรอยเดิม ในวันนี้เกษตรกรได้รับบทเรียนเยอะมากในแนวทางการเป็นหนี้

เกษตรกรต้องมีทุนทั้งหมด 7 อย่าง เกษตรกรมัก

มองว่าทุนคือเงินก่อน แต่ทุนประกอบไปด้วย 1.แรงงาน 2. เวลา จะใช้เวลาอย่างไร 3. เงิน จะหามาอย่างไร 4.ปัญญา ในการเรียนรู้ 5. ความรู้ 6. ความคิดสร้างสรรค์ 7. ทุนทางสังคม และทุนที่ 8 โชคชะตา หน้าที่ยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งทางจิตใจ สิ่งที่คุณในทุกวันนี้มักขาด คือ ทุนแรงงาน และทุนเวลา

ประสบการณ์เรื่องการจัดการด้านการตลาดของกลุ่ม ซึ่งถือเป็นบทเรียนยิ่งใหญ่ เราไม่ได้ประสบความสำเร็จล้มเหลวเพราะตัวเราเอง แต่เราล้มเหลวจากสัญญาผูกขาดของเจ้าของที่ดิน 2 ปีผ่านมา เจ้าของที่ดินไม่ได้เห็นคุณค่าในสิ่งที่เราทำ เราลงทุนสร้างร้านค้าประมาณ 3 แสนบาท เพื่อให้เกิดตลาดแปรรูป ไม่ใช่ตลาดสด ทุกคนชื่นชมในสิ่งที่เราทำ ค่าเช่า 6,000 บาทต่อเดือน เจ้าของที่ดินขอยกเลิกสัญญาเดิม ซึ่งระยะยาว 5 ปี เปลี่ยนเป็นสัญญาเช่าปีต่อปี และจะขอขึ้นราคาโดยอ้างว่ามีบิ๊มน้ำมันมาขอเช่า จะให้ 20,000 บาทต่อเดือน แต่เราไม่ยอมรับจึงเลิกเช่าต่อ

กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติ รวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับสมาชิกที่มีปัญหาหนี้ในระบบ สมาชิกที่มีหนี้หมวกกันน็อก การกู้คนเดียว เจ้าหนี้ 10 ราย เงินที่ระดมทุนมาได้เกือบหนึ่งแสนบาท ผลปรากฏว่าเงินไม่พอ มีสมาชิกที่ปลดหนี้ไปแล้ว หนี้หายไป ไม่ยอมขอใช้หนี้ให้หลังจากได้รับการแก้ไขปัญหาไปแล้ว ทั้งภาระให้คนที่เหลือต้องรับผิดชอบหนี้แทน จึงเริ่มกระบวนการทศน์ใหม่ แก้ไขที่เงินออม สร้างวินัยใหม่ เดือนละ 100 บาท 12 เดือนส่งคืน ไม่คิดดอกเบี้ย ตอนนี้มีเงินเหลือหลายหมื่น เริ่มต้นใหม่จากมีหลายแสนบาท แต่มีความยั่งยืนมากกว่า ไม่ก่อกวนเพิ่ม

เรียนรู้จากครูในชีวิตจริง จากแกนนำชาวบ้านสอนแนวทางการแก้ปัญหาชีวิต ชี้วัดว่าใครพอก่อน คนนั้นสำเร็จก่อน เรียนรู้การสร้างตนจากแนวทางสัมมาอาชีพ แต่เมื่อไปเคลื่อนไหวเยอะ ๆ แต่หลังบ้านไม่ไหวหมดกำลังทรัพย์ ไปเริ่มใหม่ ไปใหม่ ต่อมาเกิดความศรัทธาในแนวทางของอ.วิวัฒน์ ศัลยกำธร **“คุณทำอย่างไรก็ได้ให้กลุ่มคุณเกิดเศรษฐกิจพอเพียงก่อน”**

คุณแม่ ป้าสำเนียง ฮวดลิ้ม ที่ดิน 15 ไร่ เป็นหนี้ 10 ล้านบาท จะถูกยึดที่ดิน อยู่กับกรมบังคับคดี อธิษฐานขอให้รู้จักหนทางต่อสู้ แนวทางต่อสู้ คือ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ หลังจากล้มเหลวเรื่องปลายน้ำ (ร้านค้าชุมชน) จึงหันกลับมาตั้งหลักใหม่ จะทำเรื่องฐานการเรียนรู้ ต้นน้ำ การแปรรูปให้ชัดเจนขึ้น จะทำเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป้าหมายผลิตข้าวพันธุ์ที่สามารถแปรรูปเป็นเส้นขนมจีน พันธุ์ชยันนาท และพันธุ์เจ้าแดง ผลิตข้าวหอมมะลิ ข้าวไรซ์เบอร์รี่ จำหน่ายเป็นข้าวหุง ในส่วนของแผนการตลาดจะไม่มองการตลาดข้างนอกอีกแล้ว สมาชิกกลุ่มจะต้องซื้อผลผลิตกันเอง ผลิตแล้วมีตลาดรองรับ ผลผลิตของสมาชิก เราซื้อเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ และสร้างความเชื่อมั่นในฐานการเงิน ข้าวหอมมะลิในอดีตเป็นข้าวที่ปลูกได้หอมในท้องถิ่นนี้ แต่การทำนาปรังทำให้พันธุ์ข้าวล้มดิน จึงไม่หอมอีกแล้ว ทั้งจากเกษตรกรเคมี กระบวนการผลิตที่ทำร้ายธรรมชาติ

นอกจากนี้กระบวนการที่เปิดให้คนข้างนอกเข้ามาเรียนรู้ จะได้กับตัวเองด้วย เพราะจะเป็นการสร้าง ความเชื่อมั่น และสร้างฐานผู้บริโภคในอนาคต

กิมอัง พงษ์นารายณ์

การต่อสู้ หากเราไม่เปลี่ยนแปลงความคิดที่ตัวเอง เราจะกลับมาเป็นหนี้ใหม่ บทเรียนคือคนที่ได้รับการโอนหนี้ไปแล้ว ก็จะเริ่มก่อหนี้ก้อนใหม่อีกแล้ว เพราะยังตามกระแสการส่งเสริมไปเรื่อย ๆ คนทำนาติดปุ๋ย เหมือนคนติดยาเสพติด เพราะอดที่จะใส่ปุ๋ยเคมีไม่ได้ แนวทางส่งเสริมของรัฐ ที่มีแนวทางให้ชาวนาใช้ปุ๋ยชีวภาพให้มากที่สุด แต่ย้งด้อยประสิทธิภาพ ธาตุอาหารไม่ตรงตามที่ระบุ ทำให้ชาวนาไม่เชื่อมั่น หันไปใส่ปุ๋ยเคมีเหมือนเดิม

ประสบการณ์นี้เห็นโดยกลไกรัฐ เขาไม่เชื่อมั่นขบวนการแก้ปัญหาโดยภาคประชาชน เขายืนอยู่ข้างนายทุน วันนี้งงอะไรไม่ได้ นอกจากตัวเอง ภาคราชการยังมีทัศนคติเชิงลบว่าปัญหาหนี้มาจากกลุ่มเกษตรกร

วันที่สอง 9 ธันวาคม 2559

วิเคราะห์นโยบายรัฐบาลกับการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร

โดย คุณอารีวรรณ คุณันทียะ มุลนิธิซีวิตไท

กลไกการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรของภาครัฐที่ผ่านมาจะมีหน่วยงานและกลไกการแก้ไขปัญหาทั้งหนี้สินในระบบและนอกระบบ แต่ภาครัฐให้น้ำหนักและความช่วยเหลือหนี้ในระบบมากกว่านอกระบบ เนื่องจากหนี้ในระบบมีข้อมูลและเอกสารที่ชัดเจนมากกว่านอกระบบ ประกอบกับเป้าหมายความช่วยเหลือทำที่สุดแล้วภาครัฐต้องการโอนหนี้นอกระบบเข้าสู่หนี้ในระบบ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรและที่ดิน จะมีทั้งหน่วยงานระยะยาวและหน่วยงานเฉพาะกิจ ที่ตั้งขึ้นมาชั่วคราว หนี้ในระบบ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธ.ก.ส.) ภารกิจ ทำการปลดหนี้ ปรับโครงสร้างหนี้ และยืดระยะเวลาชำระหนี้ กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร(กฟท.) ภารกิจ ตัดเงินต้นเหลือครึ่งหนึ่ง ตัด

ดอกเบี้ยออกหมด โอนหนี้มาอยู่กับกฟท.และทำการฟื้นฟูอาชีพ ธนาคารออมสิน กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน (กชก.) ภารกิจช่วยเหลือหนี้เกษตรกรที่หนี้ไม่เกิน 2.5 ล้านบาทและมีคดียิ่งที่สุด กองทุนปฏิรูปที่ดิน อยู่ภายใต้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม(สปก.) ภารกิจจัดซื้อที่ดินทำกินให้เกษตรกรผ่อนชำระแบบรายกลุ่มและสนับสนุนเงินทุนเพื่อเกษตรกรรม ในส่วนของโครงการพิเศษ กองทุนสังกัดกระทรวงเกษตรฯ กองทุนสังกัดกระทรวงการคลัง กองทุนกระทรวงพาณิชย์ ภารกิจจะตัดหนี้สูญให้กับเกษตรกรที่เสียชีวิต พิจาร หนี้หมดอายุความและขาดศักยภาพในการชำระหนี้ เป็นต้น การพักชำระหนี้ผ่านสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร โดยรัฐบาลชำระดอกเบี้ยแทน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และการขึ้นทะเบียนหนี้ ผ่านกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบของเกษตรกร ได้แก่ กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน(กชก.) ช่วยเหลือหนี้สินนอกระบบวงเงินไม่เกิน 2.5 ล้านบาท และต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ดอกเบี้ยร้อยละ 2-4 ต่อปี ธนาคารออมสิน หนี้นอกระบบไม่เกิน 2 แสนบาทต่อราย ดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี บุคคลค้ำประกันได้ ธ.ก.ส. หนี้นอกระบบไม่เกิน 1 แสนบาทต่อราย ดอกเบี้ยร้อยละ

ละ 12 ต่อปี บุคคลค้าประกันได้ นอกจากนี้มีหน่วยงานเฉพาะกิจ ได้แก่ โครงการสินเชื่อนาโนไฟแนนซ์ วงเงินไม่เกิน 1 แสนบาทต่อราย ดอกเบี้ยร้อยละ 36 ต่อปี หน่วยงานด้านขึ้นทะเบียนหนี้สินเกษตรกร ภายใต้กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย มีการขึ้นทะเบียนหนี้ในระบบผ่านกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยและศูนย์ประสานการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร(ศกป.) ภายใต้กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ที่จัดตั้งขึ้นในกลางปี 2558

คุณกิมอัง พงษ์นารายณ์ สค.ปท.

กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน(กชก.) มีการตั้งมานานแล้ว เป้าหมายเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรกรณีที่จะสูญเสียที่ดินทำกิน จึงต้องมีที่ดินทำกินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน และต้องถูกฟ้องร้องและคดีถึงที่สุด มองว่าเงื่อนไขตรงนี้ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้น้อย เนื่องจากการประเมินจะใช้ผู้เชี่ยวชาญจากธ.ก.ส.ในการประเมินได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70 ของหนี้ เดิมจะให้ผู้ค้าประกันเป็นข้าราชการ ทำให้การกู้ของเกษตรกรไม่ค่อยผ่าน

ในอดีตกองทุนกชก. ให้กู้ได้วงเงินไม่เกิน 5 แสนบาท แต่ภายหลังจากขึ้นทะเบียนคนจน แต่เกษตรกรร้อยละ 50 เข้าสู่กระบวนการไม่ได้ ทำให้เกษตรกรเดือดร้อน มีการเรียกร้อง ต่อมาจึงมีการแก้ไขให้วงเงินเพิ่มขึ้นเป็น 2.5 ล้านบาท

หลักการประเมินราคาที่ดิน จะพบว่าบางกรณีขึ้นอยู่สถาบันการเงิน ธ.ก.ส. มักจะใช้ราคากลาง ของกรมที่ดิน ในขณะที่การประเมินของธนาคารพาณิชย์อื่น และของกชก. จะใช้ราคากลาง กรมที่ดิน ร่วมกับราคาตลาด จาก 3 แหล่ง บวกกันแล้วหารด้วย 3 จะเป็นราคาที่เราจะกู้เงินมาได้ถอนที่ดิน โดยหลักการประเมินที่รู้กันโดยทั่วไป คือจะดูจากระยะทางห่างจากถนนใหญ่จำนวนเท่าไร เป็นเขตเทศบาล หรือที่ไร่นา ซึ่งการประเมินซื้อขายจะเกี่ยวข้องกับเรื่องภาษีด้วย มักจะประเมินได้ถูกมากกว่าความเป็นจริง

ความไม่เป็นธรรมและเสียเปรียบของเกษตรกรในกรณีการประเมินหลักทรัพย์เกษตรกร คือ กรณีคุณสัญญา ยะคะเสม เป็นหนี้กับธนาคารกรุงไทย ธนาคารขายหนี้เสียให้กับบริษัทบริหารสินทรัพย์กรุงเทพฯ (บสท.) และขายต่อให้กับบริษัทบริหารสินทรัพย์สุขุมวิท จากหนี้เงินต้น 2 ล้านบาท ขายให้ร้อยละ 30 ประมาณ 7 แสน แต่มาวันนี้หากกองทุนฟื้นฟูฯ จะซื้อคืน ต้องซื้อในราคาครึ่งหนึ่งคือ 6 ล้านบาท จากราคาเต็มมูลค่าทรัพย์สิน 12 ล้านบาท รวมไปถึงธนาคารออมสิน กับธอส. ที่อ้างว่าไม่สามารถลดต้นเพื่อโอนให้เกษตรกรมาอยู่กองทุนฟื้นฟูฯ ได้ เพราะผิดเงื่อนไขของกระทรวงการคลัง จึงเป็นเงื่อนไขอุปสรรคอย่างมากในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร

พงษ์ทิพย์ สาราญจิตต์

เรื่องหลักเกณฑ์และแนวทางการประเมินราคาที่ดินจะต้องหาข้อมูลให้ชัดเจน กรมธนารักษ์ กรมที่ดิน กรมบังคับคดี หน่วยงานกลางในการขายทอดตลาด แต่ละแห่งก็จะใช้วิธีการประเมินในแบบของตัวเอง หากเรามีข้อมูลเราจะสามารถประเมินได้และใช้ในการเจรจาต่อรองกับ ธ.ก.ส. กรมบังคับคดี แบบไหนจึงจะเป็นธรรมและไม่เป็นธรรม

กิมอัง พงษ์นารายณ์

ข้อเสนอของเกษตรกร คือหากรัฐบาลมีนโยบายแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกร เช่น ตัดหนี้สูญทุกหน่วยงานสามารถตอบสนองได้ แต่วันนี้กลายเป็นว่าเกษตรกรไม่ได้รับแก้ไขปัญห โดยอ้างว่าชาวนาหากรัฐบาลชดใช้หนี้แล้วจะเลิกเป็นชาวนามือถือหรือไม่ มองเพียงด้านเดียวว่าหนี้สินเกษตรกรเกิดจากความฟุ่มเฟือยและซี้เกียจ ต้องการให้ชาวนาพอเพียงและมีวิถีแบบโบราณย้อนยุค เมื่อมีแนวคิดเช่นนี้ทำให้การแก้ไขปัญหาคืบไปได้ยาก

บุญชู มณีวงษ์

เจ้าหน้าที่รัฐมักถามว่า เกษตรกรทำแบบย้อนยุคแบบเดิมได้ไหม คำตอบคือไม่ได้แล้ว ถ้าเรากลับไปซื้อควายตัวเท่าไร ควายจะไปอยู่ตรงไหน ควายข้ามถนนถูกรถชน ควายผิดอีก เกษตรกรมีรถยนต์ มีมอเตอร์ไซด์คิดใหม่ ไม่มีรถบรรทุกปุ๋ยไปนาจะได้ไหม จะใช้รถอีแต๊กข้ามถนนใหญ่ 4 แลน ถูกรถชนตายแน่ ๆ การพัฒนายุคปัจจุบันมันเปลี่ยนไปแล้ว

พงษ์ทิพย์ สาราญจิตต์

ปัญหานี้ชาวนาไม่ใช่เรื่องบุคคลอย่างเดียว เป็นเรื่องสังคมและโครงสร้างที่เปลี่ยนไป สถาบันการเงินก็พัฒนาความรู้ไปเรื่อย ๆ ประเด็นคือ ชาวนาต้องเรียนรู้และปรับตัว เรียนรู้สถาบันการเงิน เรียนรู้ระบบแบบไหนที่จะทำให้เรารอด เราอยู่กับปัจจุบัน ปรับตัวให้พึ่งตนเองได้

กิมอัง พงษ์นารายณ์

สาเหตุที่เกษตรกรมีหนี้สินเยอะขึ้น เกิดหนี้เสีย ส่วนใหญ่จะหมดไปกับอุปกรณ์ ซึ่งได้รับการส่งเสริมเยอะมาก ทั้งเครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดหญ้า เครื่องหว่านข้าว หว่านปุ๋ย ฟันยา บ้านใครบ้านมัน รวมทั้งการพัฒนาให้ชาวนาทำนา 3 ครั้ง ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี ทำให้สภาพดินที่เสื่อมลง ทำให้ดินไม่มีชีวิต ดินแข็งมาก ทำให้การหันกลับมาใช้เครื่องมือแบบเดิม ใช้ควายเป็นไปได้ยาก ที่ควรทำคือ การรวมตัวเพื่อใช้อุปกรณ์ขนาดใหญ่ เช่น รถไถ รถเกี่ยวข้าวร่วมกัน เพื่อประหยัดต้นทุนการผลิตของชาวนาได้ แต่ไม่มีใครทำ

สำเนียง ฮวดลิ้ม

ขอแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานมาแปลง 9 ไร่ ผ่านมา 5 ปีแล้ว ที่ไม่เคยเอาเคมีมาใส่ना ผลผลิตข้าวได้ 80-90 ถังต่อไร่มาตลอด ปุ๋ยไม่ต้องซื้อ ทำน้ำหมัก ใส่ปุ๋ยชีวภาพ แกลบ ไม่ต้องลงทุน เอาผลผลิตข้าวมาแปรรูปเป็นขนมจีน หากขายข้าวเปลือกจะได้แค่ 9,000 บาทต่อเกวียน แต่ที่บ้านจะได้คิดเป็นเงิน 30,000 บาทต่อเกวียน การพึ่งตนเองดีที่สุดและลดต้นทุนให้มากที่สุด จะเป็นทางรอดจากปัญหาหนี้ได้

กฤษณะ ฮวดลิ้ม

เรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องการเอาควายมาเลี้ยง มองว่าเป็นแฟนซี ไม่ใช่อาชีพหลัก ปัจจุบันเรากำลังไล่ตามระบบที่เลยไปแล้ว หนี้สินท่วมหัว ยอมรับว่าเศรษฐกิจพอเพียงทำได้ระดับหนึ่ง แต่ทำได้ค่อยๆ ปรับตัวเองไป ศึกษาข้อดี คือ 3 เหตุผล พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความรู้ และคุณธรรม หากเราศึกษาให้ชัดเจนและเพิ่มขึ้นไป ตอนนี้เราติดอะไรบางอย่างที่ทำไม่ได้ ศึกษาประโยชน์ที่ได้มาจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กฟก. ธ.ก.ส. ระบบทุน กระทรวงเกษตรฯ และมีผลเสียน้อยที่สุด เราต้องอยู่ระหว่างกลาง วิเคราะห์มากขึ้น เรียนรู้และประเมินว่าเราจะอยู่ตรงจุดไหน

พงษ์ทิพย์ สาราญจิตต์

ป้าสำเนียงเสนอว่ากลับมาที่ฐานชาวนา พี่ก็มองเสนอว่าต้องเล่นระดับโครงสร้างและนโยบาย ที่ดินทำกิน ระบบการผลิต ซึ่งถูกต้องทั้งคู่ ระบบการผลิตจะกำหนดวิถีชีวิตชาวนา เกษนนำต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่าบริษัทขนาดใหญ่ กระทรวงต่างๆ สถาบันการเงินที่เป็นเครื่องมือของรัฐ รวมทั้งกันกุ่มอำนาจและโครงสร้างขนาดใหญ่ ซึ่งการแก้โครงสร้างเป็นเรื่องยาก เราต้องพูดทั้งสองระบบ สค.ปท.มีจุดแข็งมาก เรื่องโครงสร้างนโยบาย แต่ต้องพูดมากขึ้นเรื่องระบบการผลิตและฐานเกษตรกร หากพูดไม่มีความหวัง ก็จะเห็นว่าล้มละลายกัน 80-90 เปอร์เซ็นต์ทั่วประเทศ เราควรจะมี ความหวังกับเรื่องเกษตรอินทรีย์ และทางออกของเกษตรกรระดับครอบครัวด้วย รวมไปถึงการจัดธนาคารคนจน ที่ปลอดดอกเบี้ย การสร้างสวัสดิการให้เกษตรกรและคนจน

ระดมความเห็นแนวทางแก้ปัญหาหนี้นอกระบบระดับนโยบาย และระดับพื้นที่

กลุ่มย่อย 1 ข้อเสนอการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบ

1. การขึ้นทะเบียนหนี้นอกระบบ การลงทะเบียนเจ้าหนี้นอกระบบ ควรปรับปรุงการลงทะเบียนลูกหนี้นอกระบบให้สะท้อนข้อมูลและข้อเท็จจริง ควรแบ่งประเภทลูกหนี้นอกระบบให้ชัดเจน เช่น หนี้จากการลงทุนในและนอกภาคเกษตร(หนี้ที่ก่อให้เกิดรายได้) หนี้เพราะการเจ็บป่วย การใช้จ่ายและความจำเป็นในชีวิต(หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้) เพื่อให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มที่มีปัญหาได้ตรงจุด
2. มีนโยบายสถาบันการเงินเพื่อช่วยเหลือคนจนและการแก้ไขปัญหาครอบคลุมทั้งหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ รัฐควรส่งเสริมให้มีแหล่งเงินกู้ปลอดดอกเบี้ย หรืออัตราดอกเบี้ยต่ำ แหล่งทุนสงเคราะห์คนที่มีปัญหาเดือดร้อนหนัก และมีหลักการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรที่เดือดร้อนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้มากขึ้น
3. กระบวนการยุติธรรมควรให้ความคุ้มครองเกษตรกรที่เป็นลูกหนี้ ควรมีระบบกฎหมายในการให้แต้มต่อและคุ้มครองลูกหนี้เพื่อหนุนเสริมความสัมพันธ์ให้เกิดความเท่าเทียม ควรมีระบบกฎหมายที่บังคับให้เจ้าหนี้และลูกหนี้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม
4. มีหน่วยงานกลางเข้ามาช่วยเหลือเรื่องการเจรจาไกล่เกลี่ยที่เป็นธรรมและเร่งด่วน ไม่เกี่ยวข้องกับผู้มีอิทธิพล ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับคดีความ อำนวยประโยชน์เพื่อช่วยเหลือให้เกษตรกรเข้าถึงความเป็นธรรมและรักษาที่ดินทำกินของเกษตรกร

กลุ่มย่อย 2 ข้อเสนอการแก้ไขปัญหาในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม

1. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำรงชีวิต ได้แก่ ลดต้นทุนการใช้จ่ายในครัวเรือนด้วยการปลูกผักไว้กินเอง ปลูกพืชผสมผสาน
2. ดำเนินวิถีตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ประหยัด ประมาณตน ดูแลความจำเป็นในการใช้จ่าย พยายามไม่นำเงินอนาคตมาใช้จ่าย (การกู้ยืม)
3. รวมกลุ่มกันผลิต เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ แปรรูปผลผลิตเป็นสินค้า สร้างมูลค่าเพิ่ม จัดจำหน่ายและทำการตลาดผลผลิตร่วมกัน
4. หาอาชีพเสริม เพื่อลดความเสี่ยงด้านรายได้หลักทางเดียว ให้มีรายได้จากหลายทาง และมีเงินเหลือเก็บออม ไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน
5. การทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ว่าจ่ายอะไรไปบ้าง รู้ว่าจะทำอย่างไร ลดค่าใช้จ่ายส่วนไหนบ้าง

กลุ่มย่อย 3 ข้อเสนอการแก้ปัญหาหนี้สินและป้องกันการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรระดับนโยบาย

1. สร้างหลักประกันการสูญเสียที่ดินของเกษตรกร โดย
  - ให้จัดตั้งสถาบันอิสระเพื่อดำเนินการเรื่องประกันภัยธรรมชาติของเกษตรกร ให้เกษตรกรสามารถซื้อประกันภัยเรื่องภัยแล้ง น้ำท่วม โดยไม่ควรอยู่ภายใต้ธ.ก.ส.
  - เปิดโอกาสให้เกษตรกร(ตัวจริง) เข้าไปถือหุ้น มีอำนาจบริหารและเป็นกรรมการ(บอร์ด)ของ ธ.ก.ส. ได้
  - ผลักดันพระราชบัญญัติธนาคารที่ดิน ซึ่งเป็นกองทุนเพื่อป้องกันการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรเป็นการเฉพาะ
2. ส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่พึ่งพาเมล็ดพันธุ์ตลาด ไม่พึ่งเมล็ดพันธุ์ที่พึ่งพาปุ๋ยเคมี และเกษตรกรสามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ตัวเอง
3. แก้ไขหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการหนี้ของเกษตรกร ที่อยู่ในกองทุนและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ เช่น หลักเกณฑ์การซื้อหนี้ เช่น ลักษณะหนี้เสีย วงเงิน หลักการประเมินราคาทรัพย์สิน วัตถุประสงค์การกู้ยืมเงิน เป็นต้น โดยควรมีความสอดคล้องกับวิถีของเกษตรกร รวมทั้งให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขและกฎเกณฑ์
4. มีกองทุนสวัสดิการเจ็บป่วยและชราภาพของเกษตรกร
5. มีโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ระดับชาติ(ปุ๋ยอัดเม็ด) ที่ได้มาตรฐาน เพื่อแข่งขันกับปุ๋ยเคมี
6. สนับสนุนการพัฒนาระบบชลประทานและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้เหมาะสมและทั่วถึง